

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

شماره مجوز مجله: ۸۰۴۰۰

زمان پذیرش نهایی: ۹۹/۱۱/۲۵

شناسایی عوامل موثر بر ارتقای هویت مکانی شهرهای کوچک

مورد مطالعه: شهر حاجی آباد^۱

مهدی اخگری^۱، محمد اسکندری ثانی^۲، محمدرضا رضایی^۳

۱- عضو هیئت علمی دانشگاه پیام نور فردوس

۲- استادیار گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه بیرجند، بیرجند، ایران

۳- کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه پیام نور مرکز فردوس

چکیده

امروزه عدم احساس تعلق در تمامی محیط‌های شهری اعم از شهرهای کوچک، نوسهرها، شهرهای میانی و کلانشهرها از مشکلات پنهانی است که با خصایص بی‌ریشگی، بی‌هویتی، بی‌تفاوتی و مسئولیت‌گریزی شهروندان رخنمون گردیده است. هدف اساسی این پژوهش بررسی عوامل موثر بر ارتقای هویت مکانی در شهرهای کوچک می‌باشد که اطلاعات موردنیاز خود را به دو روش اسنادی کتابخانه‌ای و مطالعات میدانی جمع‌آوری نموده است. جامعه آماری پژوهش کلیه ساکنین شهر حاجی آباد که به عنوان محدوده مورد مطالعه انتخاب شده است را در برمی‌گیرد که به روش نمونه‌گیری کوکران تعداد ۲۰۰ نفر به عنوان نمونه انتخاب گردیده‌اند. تحلیل پرسشنامه با استفاده از روش تحلیل آماره t و آزمون فرضیات با استفاده از روش تحلیل میانگین، تحلیل همبستگی و تحلیل SWOT و روش QSPM انجام گردیده است. نتایج بدست آمده نشان می‌دهد که اولاً میزان رضایتمندی از وضعیت شاخص‌های موثر بر هویت شهری در شهر حاجی آباد به جز شاخص امنیت شهری (۳,۰۳) برای سایر شاخص‌ها کمتر از حد متوسط ارزیابی گردیده است. نتایج کلی نشان داد که میانگین رضایتمندی از وضعیت کلیه عوامل موثر بر هویت شهری برابر ۲,۷۷ و کمتر از حد متوسط ارزیابی گردیده است. بعلاوه نتایج نشان می‌دهد که میان متغیرهای بررسی شده و هویت شهری رابطه مستقیم و معناداری برقرار است که در این میان بیشترین همبستگی مربوط به شاخص‌های کالبدی است. در نهایت نتایج تحلیل SWOT نشان داد که جهت ارتقای هویت در شهر حاجی آباد استفاده از راهکارهای محافظه کارانه در اولویت اول قرار دارد.

واژگان کلیدی: شهر کوچک، مکان، حس مکان، هویت شهری، شهر حاجی آباد

^۱ این مقاله برگرفته از پایان نامه با همین عنوان به راهنمایی دکتر مهدی اخگری و دکتر محمد اسکندری ثانی در سال ۱۳۹۹ در دانشگاه

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

مقدمه

رشد شهرها در قرن حاضر و موضوع ایجاد شهرهای جدید در نیم قرن گذشته به عنوان یک ضرورت در جهت سرریز جمعیت شهری به منظور تمرکززدایی جمعیت و اشتغال در جهان و از جمله در کشور ایران مطرح و اجرا شده است. اگر به تجارب کشورهای جهان بخصوص کشورهای در حال توسعه من جمله ایران در زمینه ایجاد شهرهای جدید نگاه کنیم مشخص می‌گردد که ایجاد این شهرها رویکردی تک بعدی نگر بوده که در آن صرفاً به ساخت فضایی برای اقامت و استراحت، اشتغال و یا مکانی برای جذب سرریز جمعیت کلان شهرها توجه شده است. از عدم توجه به تاریخ، فرهنگ و خاطره جمعی در و اولویت قرار دادن مسائل مالی، اداری، توجیهات اقتصادی ... باعث گردیده که مسأله هویت در این مکان‌ها، به مثابه مسأله‌ای فرعی تلقی گردد هر چند که در حال حاضر بیشتر شهرهای جدید ایران دارای مشکلاتی از جمله خدمات بهداشتی و درمان، آموزشی، فضاهای تفریحی، سرانه فضای سبز، شبکه‌های گازرسانی، حمل و نقل و از این قبیل هستند، اما «بحران هویت مهمترین معضل شهرهای جدید، نه تنها در ایران بلکه در تمام دنیا است.

بیان مساله

امروزه هویت؛ سوال بزرگ جامعه ما و بسیاری از جوامع دیگر بشری می‌باشد، اشتراک نظر و میزان توجه و اقبال جوامع گوناگون به بنیادهای هویتی، خود حاکی از ظرفیت بالای این مقوله در کارکردهای اجتماعی می‌باشد. از این رو مطالعه و پژوهش در رابطه با مقوله هویت و طرح جنبه‌های مختلف آن ضرورتی انکارناپذیر می‌باشد. یکی از جنبه‌های مهم هویت، هویت مکانی است (Ujang, 2012: 8). از نظر پروشانسکی مفهوم هویت مکانی به آن دسته از ابعاد خویشتن اشاره دارد که هویت فردی اشخاص را در رابطه با محیط فیزیکی‌شان تعریف می‌کند (Hathaway & Lawrence, 2013: 7). هویت مکانی به جنبه ذهنی رابطه بین انسان و مکان اشاره دارد و اینکه چگونه مکان به هویت خود فرد کمک می‌کند (Ernawati, 2018: 8). در هویت مکانی، مکان وسیله‌ای است که فرد خودش را از دیگران (افراد خارج از مکان) متمایز می‌سازد و نیز حس همسانی خود را با افراد داخل مکان حفظ می‌کند (Dallago et al, 2009: 4). عوامل اساسی هویت مکانی عبارتند از: انسان، مکان و زمان. همچنین روند دستیابی به هویت مکانی، به وسیله عناصر مذکور، به شرح زیر می‌باشد: در ابتدا وجود انسان و مکان و ایجاد رابطه بین انسان- انسان و انسان- مکان، در طول زمان، مدنظر قرار می‌گیرد. سپس عناصر تشکیل دهنده هویت مکانی؛ شامل کالبد، کاربری و روح مکان، در ارتباط با انسان و در طول زمان شکل می‌گیرد و مکان به هویت خاص خود دست می‌یابد و از آنجایی که افراد در مکان‌های مختلف، احساس متفاوتی داشته، میزان حس تعلق به مکان در آنها نیز متفاوت خواهد بود (اقبالی و همکاران، ۱۳۹۵).

یکی از اشکال هویت مکانی، هویت شهری است. هویت شهری ترکیبی است از مکان و زمان، مکان جایی است که در آن هویت تجسم یافته و زمان ظرفیتی است ذهنی که در انسان می‌نشیند و خاطره انگیزی و خاطرات فردی و جمعی را شکل می‌دهد. بدین ترتیب زمانی که صحبت از هویت می‌شود، منظور، آن احساس و آگاهی است که به ما می‌گوید که چه کسی هستیم؟ هویت شهری؛ چیستی ما را درون مختصات مکانی- فضایی شهری ترسیم می‌کند. این چیستی و یا کیستی می‌تواند به ما بگوید که ما به کجا تعلق داریم، از کجا آمده‌ایم، در کجا تولد یافته‌ایم و در کجا زندگی می‌کنیم. ویژگی‌ها و صفات آنجایی که به آن تعلق داریم، ما را به ما می‌شناساند، ما را به خود و دیگری معرفی می‌کند (غراب، ۱۳۹۰). شهر اصیل و واجد معنا شهری است که سرچشمه پیدایش اشیاء و مکان‌ها است (Chow & Healy, 2008: 6). مردم باید قادر باشند شهرهایشان را درک

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

نمایند، عملکردهای عمومی و مؤسسات آن را بشناسند، از فرصتهایی که برایشان وجود دارد آگاه شوند. محیط شهری باید معانی خودش را فاش سازد، شهر نباید تحت سلطه یک گروه پر قدرت واقع شود، نباید مکانهای مهم عمومی از انظار پنهان بماند، شهر باید از طریق سمبل‌هایی، موضوعات اخلاقی جامعه را آشکار کند و شهروندان را برای آگاهی از این موضوعات آموزش دهد (Bardi et al, 2014: 4). هویت شهری ارتباط نزدیکی با تجربه ذهنی و روانی هر فرد دارد. هویت شهری مجموعه‌ای از خاطرات، آمادگی‌های ذهنی در زیست جهان ساکنان شهری است. زیست جهان ساکنان شهری در رابطه دیالکتیکی میان فرد و محیط شهری شکل می‌گیرد. در این ارتباط بی‌هویتی به معنای عدم وجود رویدادهای خاطره‌انگیز است رویدادی که موجب تمایز مکانی از مکان دیگر است. هویت شهری، نقطه تلاقی میان هویت فردی و هویت جمعی است که تعیین مادی یافته است (غراب، ۱۳۹۰: ۶)

شهر بی‌هویت یکی از بزرگترین معضلاتی است که انسان امروزی در بسیاری از نقاط جهان با آن دست به‌گریبان است. زندگی در این گونه شهرها باعث سردرگمی و اضطراب و تشویش می‌شود و انسان نمی‌تواند نسبت به آن احساس تعلق کند. اگر فضا را گستره‌ای باز و انتزاعی ببینیم مکان بخشی از فضاست که بوسیله شخصی یا چیزی اشغال شده است و دارای بار معنایی و ارزشی است. حس مکان می‌تواند منجر به ایجاد تعلق خاطر در افراد و نهایتاً ثبات و ماندگاری اجتماع در شهر شود. در شهرهای ایران علی‌رغم تهیه و تدوین انواع طرح‌های متنوع توسعه شهری و انجام مطالعات مختلف در این زمینه، مقوله هویت مکانی و هویت شهری از نظر برنامه‌ریزان و طراحان شهری پنهان مانده و جایگاه واقعی آن به درستی تعریف و مشخص نشده است.

شهر حاجی‌آباد حاصل تجمیع روستاهای مجاور پس از زلزله شدید سال ۱۳۷۶ در روستای حاجی‌آباد می‌باشد که بنیاد مسکن به دلیل محدودیت امکانات و عدم وجود توان اجرایی کافی و خدمات رسانی مناسب به تمامی روستاهای تخریب شده، سیاست **تجمیع روستاها** را در پیش گرفت که حاجی‌آباد یکی از آن مجتمع‌هاست. در نتیجه حاجی‌آباد به عنوان یک مجتمع با جمعیت بالای مهاجران اسکان داده شده و محله‌های مختلف شهری روبرو شد. محله‌هایی که از نظر اجتماعی و اکولوژیکی دارای **بافت متنوعی** است دلیل آن **اسکان مهاجران** یک یا چند روستا در محله‌ای مشخص براساس برنامه‌ریزی سازمان‌های متولی می‌باشد. این شهر قبل از اینکه دارای گسترش اساسی و اصولی در چارچوب قواعد شهری باشد، از افزایش جمعیت در دهه اخیر برخوردار بوده است. عدم حاکمیت برنامه‌های اصولی برنامه‌ریزی شهری بر رشد شهر حاجی‌آباد، منجر به عقب ماندگی روند شهرسازی از شهرنشینی شده است. زیرا برنامه‌ریزی برای شهر جوابگوی نیازهای روزمره مردم و برآورد کردن احتیاجات رفاهی، آموزشی، بهداشتی و تفریحی آنان نبوده است و همین موضوع هویت به عنوان یکی از شاخص‌های کیفی توسعه شهری در این شهر را تحت تاثیر قرار داده است لذا اکنون می‌توان با شناخت هویت ساکنین شهر و بررسی عوامل موثر هویت‌زای مکانی شهر حاجی‌آباد در جهت برنامه‌ریزی صحیح و هدفمند برای توسعه همه‌جانبه شهر قدم برداشت.

هدف اساسی این پژوهش بررسی عوامل موثر بر هویت مکانی در شهرهای کوچک با تاکید بر شهر حاجی‌آباد است که در این راستا پژوهش حاضر سوالات زیر را مطرح نموده است:

۱ - عوامل موثر بر هویت مکانی در شهرهای کوچک کدامند؟

۲ - تاثیر متغیرهای اقتصادی، اجتماعی، کالبدی، محیطی و مدیریتی بر هویت مکانی در شهر کوچک حاجی‌آباد چگونه است؟

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

۳- میزان رضایتمندی شهروندان از وضعیت شاخص‌های هویت مکانی در شهر کوچک حاجی آباد چگونه است؟

۳- اولویت بندی راهکارهای ارتقاء هویت مکانی در شهر کوچک حاجی آباد چگونه است؟

روش شناسی

پژوهش حاضر بر اساس روش از نوع توصیفی تحلیلی است و اساس کار آن پرسشنامه و انجام مطالعات میدانی است و با توجه به هدف خود که بررسی عوامل موثر بر هویت مکانی در شهر حاجی آباد است در زمره پژوهش‌های کاربردی است که نتایج آن می‌تواند مورد استفاده سازمان‌های مرتبط قرار گیرد. جامعه آماری این پژوهش ساکنین شهر می‌باشد و نمونه آماری آن تعداد ۲۰۰ نفر از ساکنین می‌باشد که با استفاده از روش نمونه‌گیری کوکران برآورد گردیده است. در این پژوهش تلاش گردیده تا با استفاده از پرسشنامه با ساکنین ارتباط برقرار شود و نظرات آنها جمع‌آوری گردد. تجزیه و تحلیل اطلاعات در این تحقیق با استفاده از روش تحلیل آماره T، تحلیل همبستگی و روش تحلیل SWOT و روش امتیازدهی QSPM انجام گردیده است.

پیشینه پژوهش

زیاری و همکاران (۱۳۹۳) در پژوهشی ه در شهر سنندج انجام دادند، بحران حس عدم تعلق مکانی را مهم دانستند و خاطرنشان نمودند که توسعه اجتماعی محلات می‌تواند باعث افزایش حس تعلق مکانی و پایداری محیط‌های شهری گردد. شیخی و همکاران (۱۳۹۴) در مطالعه تطبیقی حس تعلق مکانی در نسیم‌شهر و شهر جدید پرنده، به این نتیجه دست یافتند که: حس تعلق مکانی در نسیم شهر به عنوان یک سکونتگاه غیررسمی و اجتماعی خودانگیخته و بدون برنامه، نسبت به شهر جدید پرنده بعنوان شهر جدید و اجتماعی برنامه‌ریزی شده، در سطحی بالاتر است. جلیلی و دیگران (۱۳۹۵) در مقاله خود با عنوان نمود پذیری هویت مکانی مهاجرین غیر بومی در شهرهای نفت خیز بزرگ و کوچک: (نمونه موردی: شهر اهواز و شهر گچساران) به این نتیجه دست یافتند که رابطه‌ای معنادار بین بومی و غیر بومی بودن افراد و حس تعلق آنها نسبت به مکان زندگی شان وجود دارد. همچنین نتایج بدست آمده از تجزیه و تحلیل داده‌های آماری، نشان می‌دهد شاخص هویت مکانی (تداوم، تمایز، اثربخشی و عزت نفس)، شهر اهواز میانگین بالاتری نسبت به شهر گچساران دارد. زنگنه (۱۳۹۸) در مقاله خود با عنوان سنجش احساس تعلق مکانی در شهرهای کوچک، میانی و کلان‌شهرها. مطالعه موردی: شهرهای خواف، سبزوار و مشهد نتیجه گرفت که بیشترین احساس تعلق مکانی از آن کلانشهر مشهد با رقم ۴/۴ و در رتبه بعدی خواف با ۳/۳ در حد متوسط و شهر سبزوار با رقم ۲/۳ در مرتبه نهایی قرار گرفت. همچنین نتایج نشان داد که متغیر کیفیت خدماتو متغیرهای مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی بیشترین تاثیر را بر احساس تعلق مکانی در سه شهر مورد مطالعه داشته‌اند.

رلف (۲۰۱۵) نیز معتقد است افراد به نوعی حس هویت، تعلق به قلمرو یا گروهی خاص نیاز دارند. افراد نیاز دارند حس تعلق به یک نهاد جمعی یا مکان را بیان کنند و هویت فرد ممکن است با تفکیک یا تمایز کالبدی و حس ورود به منطقه‌ای خاص به دست آید. ریل (۲۰۱۶) در پژوهشی دریافت حس تعلق مکانی در نتیجه خاطرات موجود از ارتباطاتی شکل می‌گیرد که در مکان

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

رخ می‌دهند. او اشاره می‌کند ما مکان‌هایی را به یاد می‌آوریم که در آنها اتفاقات مطلوبی را تجربه کرده‌ایم؛ بنابراین هویت مکانی قسمتی از تجربه ماست.

مبانی نظری

فومیکهوماکی معمار ژاپنی معتقد است: در هر شهری می‌توان یک بدنه اصلی یافت که ساخت اصلی شهر بر اساس آن شکل گرفته است و سایر قسمت‌های شهر ساخت فرعی را شکل می‌دهند. از دید ماکی شهر یک موجود زنده است و بنابراین، باید در طول زمان تغییر و تحول پیدا کند. از دو جنبه می‌توان به انواع شهرها پرداخت. یکی از بعد کارکردی (فعالیت و نقش) و دیگر از بعد اندازه (کوچک و بزرگ بودن)، از نظر اول با توجه به نوع فعالیت شهرها، به دسته‌بندی کلی شهرها می‌پردازیم و از نظر دوم تقسیم‌بندی معمولاً با توجه به جمعیت شهر انجام می‌شود. البته جمعیت شهر خود تا حدودی بیانگر تنوع و تعداد فعالیت‌های حاکم بر شهر و همچنین حیطة نفوذ و وسعت شهر خواهد بود (فیروزی و همکاران، ۱۳۹۵: ۷)

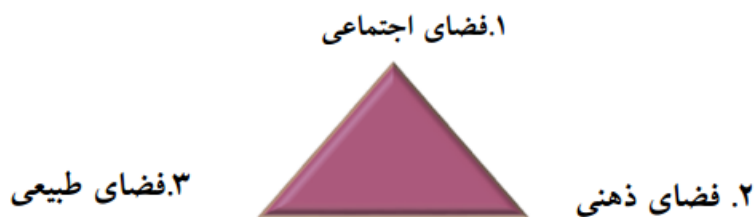
الف- کارکرد و نقش: تقسیم بندی شهرها با توجه به محیط بوجود آمده بر اساس فعالیتی که سایر فعالیت‌های شهر را تحت شعاع خود قرار داده و شهر بر اساس آن نوع فعالیت خاص شناخته می‌شود: مانند شهرهای فستیوال و کنگره‌ای، شهرهای فرهنگی، شهرهای مذهبی و زیارتگاهی، شهرهای درمانی و آسایشگاهی، برف شهرها، شهرهای بازنشستگان، شهرهای صنعتی، شهرهای تجاری، شهرهای اداری-سیاسی، شهرهای صنعتی-خدماتی و... در این دیدگاه شهرها بر نوع فعالیت غالب طبقه بندی می‌شوند که هر شهر با توجه به فعالیت و کشش جمعیتی خود، اندازه و وسعت خاص خود را خواهد داشت (لطفی و باباخانزاده، ۱۳۹۱: ۶؛ Hall & Pain, 2006: 7).

ب- اندازه و وسعت: در این دیدگاه عامل جمعیت در تقسیم بندی شهرها نقش مهمی را بازی می‌کند چرا که در این دیدگاه شهرها از کوچکترین به بزرگترین تقسیم بندی می‌شوند و شهر کوچک یا بزرگ در وهله اول بیانگر جمعیت کم یا زیاد خود می‌باشد. که البته این جمعیت خود بیانگر سطح فعالیت‌ها، حیطة نفوذ شهر و... می‌باشد. البته در تعریف سطح جمعیتی و مرز تعریف شده بین انواع شهرها توافق کلی وجود ندارد. بطور مثال حداقل جمعیت برای شهر محسوب شدن در ژاپن ۳۰۰۰۰ نفر، در نروژ، ایسلند، و سوئد ۲۰۰۰ نفر، در نیجریه ۲۰۰۰۰ نفر و در ایران در حال حاضر ۱۰۰۰۰ نفر می‌باشد (ابراهیم زاده و صحرائی، ۱۳۹۳: ۶).

فضا حجم مکانی و زمانی مجموعه ای از تمام فعالیت‌هایی است که انسان در راه تسلط بر طبیعت و برای بقای خود انجام می‌دهد. به عبارتی دیگر منظور فضایی است اقتصادی و اجتماعی که منعکس کننده تمام هستی جوامع انسانی است (مدنی‌پور، ۱۳۸۹: ۶)

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

شکل شماره ۱. ابعاد اصلی فضا

مکان‌ها از فضاها ساخته می‌شوند هنگامی که در برگزیده تعاملات انسان با محیط باشند. مکان با دربرداشتن نظام فیزیکی هم چنین طیفی از فعالیت‌های انسانی و فرآیندهای اجتماعی/روانشناسانه هویت‌مند می‌گردد. مکان‌ها صرفاً محفظه‌هایی راکد و فاقد روح نیستند بلکه بیشتر از طریق مکانیسم‌های اجتماعی و فرهنگی که معنا یا ارزش به آنها می‌بخشند، بوجود می‌آیند و حفاظت می‌شوند. (Kaylene and Colin, 2009:903).

در فرهنگ لغت جغرافیایی آکسفورد واژه "مکان"، نقطه‌ای خاص در سطح زمین تعریف شده است که محلی قابل شناسایی برای موقعیتی است که ارزش‌های انسانی در آن بستر، شکل‌گیری و رشد یافته است. فرهنگ لغت انگلیسی وبستر نیز علاوه بر مفهوم جغرافیایی، به نحوه و قرارگیری افراد در جامعه در مکان‌های خاص (بعد اجتماعی فضا) اشاره دارد (بمانیان، ۱۳۸۷: ۲۰). از دیدگاه رلف مکان‌ها انتزاجی از نظم طبیعی و انسانی و مراکز واضحی از تجربیات بلاواسطه از جهان هستند. مکان‌ها کمتر از طریق موقعیت‌ها، منظرها و اجتماعات منحصر بفرد تعریف شده‌اند بلکه بیشتر از طریق تمرکز بر تجربیات و مفاهیم استقرار خاص تعریف شده‌اند (Larice and Macdonald, 2007:119-120). بر طبق تعریف نوربرگ شولتز، مکان جایی است که کاراکتري ویژه و برجسته داشته باشد. "سو کلای فرد" مکان را فضا بعلاوه معنا می‌داند (Robert cowan, 2005: 290).

حس مکان ساختاری پیچیده و چند بعدی است که برای توصیف نمودن ارتباط بین مردم و قرارگاه فضایی بکار می‌رود (Caves, 2005 : 432). حس مکان به عنوان نیاز انسان، که برای خوبی و احساس ایمنی و امنیت جهت یابی لازم است و علاجی برای حس غربت و بیگانگی مورد توجه قرار گرفت. گوردن کالن (۱۹۶۱) آن را "حس بودن در اینجا" نامگذاری کرد، کریستوفر الکساندر (۱۹۷۹) اظهار نمود که می‌توان از طریق "راه بی‌زمان ساختن" به آن رسید و نشان داد که چگونه مکان‌سازی در هر مقیاسی از بالکن خصوصی مشرف بر راه عمومی گرفته تا کل مناطق مناسب است. جین جیکوب (۱۹۶۱) خیابان‌های سرزنده روستاهای گرین ویچ را به عنوان مثالی شایسته برای محیط شهری متعادل و ایمن تحسین می‌نمود. لینچ (۱۹۸۱) آن را بخشی از تئوری خود بنام فرم شهر خوب قرار دارد (Iris, 2002 : 201-12).

می‌توان گفت که موضوع حس مکان ۲ مفهوم مرتبط حسی را ترکیب می‌نماید: (۱) ادراک و نظم و به عنوان "حس ساختن"^۱ (۲) حس فیزیکی و احساس همانند بویایی، چشایی و بینایی. حس تعلق به مکان به پیوند فرد با مکان منجر شده و در آن انسان خود را جزئی از مکان می‌داند و مکان برای او قابل احترام می‌شود (سرمدت، ۱۳۸۹: ۵). شامای برای حس مکان سه مرحله اصلی تعلق به مکان، دلبستگی به مکان و تعهد به مکان را با هفت سطح تعیین می‌کند: بی تفاوتی نسبت به مکان،

¹ making sense

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

آگاهی از قرار گیری در یک مکان، تعلق به مکان، دل بستگی به مکان، یکی شدن با اهداف مکان، حضور در مکان، فداکاری برای مکان (Shamai, 1991: 8). حس انسان به مکان متناسب با نوع مکان (اعم از مسکونی، اداری، تفریحی، تجاری و ...) و کاربران آن متغیر است. (Sacannel, 2010: 6).

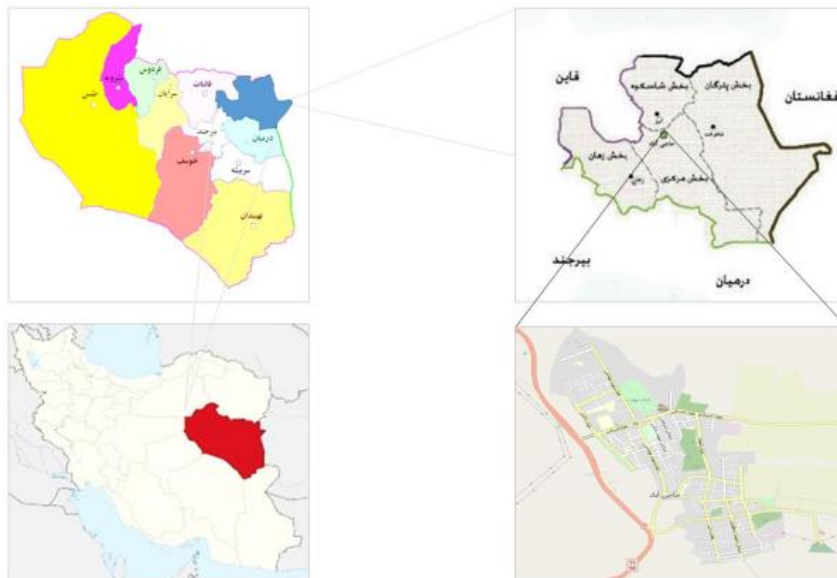
هویت یکی از مهمترین و اساسی ترین مسائل حوزه های معرفت بشری است که بسیاری از اندیشمندان و متفکران در طی تاریخ به آن پرداخته اند. یک فضا برای ساکنان باید از یک هویت و از یک ساختار برخوردار باشد. یک شهر نیز به عنوان مجموعه ای از ترکیب عوامل طبیعی، اجتماعی و محیط های شناخته شده توسط انسان که در آن جمعیت ساکن متمرکز شده است، دارای هویت خاصی است؛ هویتی که شهر را از سایر شهرها متمایز می سازد و به جمعیت ساکن در آن معنا می بخشد. این شخصیت و هویت خاص، با مؤلفه های متفاوتی تعریف و توصیف می شود بر مبنای تفاوت شکل، محتوا و عملکرد

افراد مختلفی در این زمینه نظرات مختلفی ارائه نموده اند و برای مکان ابعاد و مولفه هایی را تعریف کرده اند: دیوید کانتر ۱۹۷۷ مولفه های سازنده مکان را فعالیت، مولفه های فیزیکی، تصورات می داند. پانتر ۱۹۹۱ مولفه های کالبد، فعالیت و معنا را برای حصول هویت مکانی در نظر گرفته است. مونت کومری ۱۹۹۸ اصول مکان سازی را با استفاده از مولفه های مکان، فعالیت، فرم و تجسم می داند. شامای برای حس مان سه مرحله اصلی تعلق به مکان، دل بستگی به مان و تعدد به مکان را با هفت سطح: بی تفاوتی نسبت به مکان، آگاهی از قرار گیری در یک مکان، دل بستگی به مکان، یکی شدن با اهداف مکان، حضور در مکان، فداکاری برای مکان، تعلق به مکان تعیین می کند (مشکینی و دیگران، ۱۳۹۲: ۷).

ساخت محدوده مورد مطالعه

شهر حاجی آباد در ۵۹ درجه و ۵۹ دقیقه طول شرقی و ۳۳ درجه و ۳۶ دقیقه عرض شمال جغرافیایی واقع شده است. شهر حاجی آباد از توابع شهرستان زیرکوه واقع در استان خراسان جنوبی می باشد. این شهر در حاشیه راه قاین به مرز افغانستان و شهرستان خواف به شهرستان بیرجند واقع شده و مناسب ترین محل جغرافیایی منطقه، مرکز ثقل و توجه مسافران و رفت و آمد و تردد شمال و جنوب شرق کشور می باشد. فاصله شهر حاجی آباد با مرکز دهستان پترگان (شاهرخت) ۲۵ کیلومتر، با مرکز بخش زهان ۵۰ کیلومتر با مرکز دهستان افین ۳۵ کیلومتر، با مرکز بخش پیشنهادی و دهستان شاسکوه (آبیز) ۹ و با مرکز دهستان پیشنهادی بهمین آباد ۲۷ کیلومتر می باشد.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

نقشه شماره ۱. موقعیت قرارگیری شهر حاجی آباد

وجود بقایای بناهای قدیمی و تپه‌های تاریخی و گورستان‌های موجود حکایت از سابقه طولانی این نقطه جمعیتی دارد طبق شواهد موجود موقعیت حاجی آباد چندین بار تغییر یافته و دلیل این امر می‌تواند وقوع حوادثی چون زلزله باشد. براساس مطالعات میدانی و مطالعه گزارش‌های طرح هادی حاجی آباد و استناد به آن، شهر حاجی آباد در تقسیمات سلسله مراتبی در منظومه زیرکوه به عنوان مرکز منظومه و یک مجموعه و دارای دو حوزه حاجی آباد و بمرود می‌باشد. مراحل رشد و تحول کالبدی شهر حاجی آباد را می‌توان به سه دوره تقسیم کرد:

الف. ایجاد بناها و رشد قلعه حاجی محمدعلم

ب. دوره پهلوی اول و قطع ترکمن تازی

ج. رشد سریع شهر در چند دهه اخیر

شهر حاجی آباد در سال ۱۳۷۸ به عنوان شهر تعیین می‌گردد و تا قبل از آن ابتدا روستا و سپس مرکز دهستان (سال ۱۳۶۲) و مرکز بخش (سال ۱۳۶۸) بوده است بنابراین از گروه شهرهائی است که به واسطه افزایش جمعیت پذیری تبدیل به کانون شهری شده است. این شهر در حال حاضر وسعتی معادل ۱۰۵۴۷۹۹۷ متر مربع را دارد که مراحل رشد و توسعه کالبدی آن پس از سال ۱۳۷۸ و تحت تاثیر بازارچه مرزی یزدان شدت گرفته است.

جدول شماره ۱. تغییرات کالبدی شهر حاجی آباد از زمان تاسیس

سال	۱۳۷۸	۱۳۸۰	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵
مساحت(مترمربع)	۱۱۹۰۳۳۷	۱۶۹۳۶۶۸	۲۶۶۲۶۱۷	۱۰۵۴۷۹۹۷	۱۰۵۴۷۹۹۹
نرخ رشد	۸,۶	۹,۴۶	۱۵,۲۶	۵,۹	۹,۸

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

منبع: برگرفته از طرح توجیهی شهر و اطلاعات حاصل از شهرداری شهر حاجی آباد

شهر حاجی آباد بر اساس تقسیمات کالبدی شامل دو محله می باشد. محله غربی در وضع موجود ۳۶۸۶ نفر را به خود اختصاص داده است که با توجه به وسعت کاربری مسکونی این محله نسبت به محله دیگر از توان جمعیت پذیری کمتری برخوردار است. محله دیگر در قسمت شرقی شهر قرار دارد و نسبت به محله غربی از وسعت بیشتری برخوردار است. این محله در وضع موجود ۲۴۸۲ نفر جمعیت را در خود جای داده است.

بر اساس آمار ارائه شده کاربری مسکونی ۲۰,۶ درصد از اراضی شهر را در برگرفته است و وسعت آن در حدود ۲۲۶,۸ هکتار است. کاربری تجاری حدود ۲,۲۵ هکتار از اراضی شهر را به خود اختصاص داده است که برابر ۰,۷۷ درصد از کل اراضی شهر می شود. کاربری آموزشی (کودکستان، دبستان، راهنمایی، دبیرستان، فنی-حرفه‌ای، پیش‌دانشگاهی، سایر آموزشی) دارای سطوحی معادل ۶,۲۱ هکتار در شهر است که سرانه آن برابر ۳,۱۳ مترمربع برای هر یک از شهروندان می شود. سطح کاربری فرهنگی-مذهبی در شهر ۴,۱۴ هکتار است. کاربری پارک و فضای سبز در مجموع حدود ۲,۹۳ هکتار از اراضی شهر را اشغال کرده است که برابر ۱ درصد از اراضی شهری می شود و سرانه آن در وضع موجود شهر معادل ۴,۸۵ مترمربع برای هر شهروند است.

نقشه شماره ۲. کاربری اراضی در شهر حاجی آباد

این شهر در طول محور اصلی (شریانی درجه ۱) شکل گرفته است و نوعی شهر خطی است که بخاطر محدودیت رشد و توسعه در بخش شمالی به سمت جنوب حرکت و رشد نموده است. بررسی وضعیت شهر حاجی آباد نشان می دهد که بیشترین سهم از ساختمان‌ها را بناهای با عمر ۱۰ تا ۲۰ سال به خود اختصاص داده‌اند (بیش از ۵۰ درصد کل بناها). در مقابل سهم ساختمان‌های بسیار قدیمی و همچنین نوساز و در حال ساخت پایین می باشد. غالب ساختمان‌های موجود در شهر حاجی آباد از مصالح اسکلته فلزی استفاده کرده‌اند (بیش از ۹۰ درصد ساختمان‌ها) و سهم سایر مصالح در شهر پایین می باشد. تراکم غالب در طول محورهای شریانی اصلی درجه ۱ و ۲ تا ۱۸۰ درصد و پس از آن تراکم ۱۲۰ تا ۱۸۰ درصد می باشد. محدوده پیرامونی شهر نیز غالباً تراکم کمتر از ۱۲۰ درصد و ۸۰ درصد را به خود اختصاص داده‌اند.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

نقشه شماره ۳. وضعیت شاخص‌های کالبدی در شهر حاجی آباد

بررسی‌ها نشان می‌دهد در دوره‌های گذشته و سرشماری عمومی نفوس و مسکن اخیر مرکزآمار ایران شهر حاجی‌آباد مهاجرپذیر بوده است و عامل مهاجرت در توسعه شهر حاجی‌آباد چه از لحاظ اجتماعی و چه از نظر کالبدی تاثیر خاصی داشته است.

تحلیل یافته‌های پژوهش

بر اساس نتایج حاصل از پرسشنامه مشخص گردید که سهم مردان در فضاهای شهری در شهر حاجی آباد کمتر از زنان است به نحوی که ۴۹ درصد افراد را مردان و ۵۱ درصد را زنان تشکیل می‌دهند. افراد ۱۵ تا ۳۰ سال بیشترین سهم از حضور در فضاهای شهری را دارند. در این میان سهم افراد سالخورده و بعد از آن کودکان نسبت به سایر گروه‌های سنی کمتر می‌باشد. سهم افراد سواد کمتر نیز در محدوده پایین می‌باشد. افراد با تحصیلات متوسط بیشترین حضورپذیری در این محدوده را دارند. سهم افراد با مدت زمان سکونت بیش از ۲۰ سال در شهر حاجی آباد حدود ۱۸ درصد است و در مقابل سهم افرادی که کمتر از ۵ سال سابقه سکونت در شهر دارند ۱۹ درصد می‌باشد. بررسی نتایج اولیه پرسشنامه نشان می‌دهد که قیمت زمین و مسکن ب عنوان ۲ عامل مهم در انتخاب محل سکونت افراد در این شهر می‌باشد در بخش بعد تلاش گردید تا وضعیت هر یک از شاخص‌های موثر بر هویت در شهر حاجی آباد از دیدگاه شهروندان مورد بررسی و تحلیل قرار گیرد:

جدول شماره ۲. تحلیل آماری T شاخص دسترسی در شهر حاجی آباد

One-Sample Test					
Test Value = 3					
t	Mean	Df	Sig.	95% Confidence	

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

				(2-tailed)	Mean Difference	Interval of the Difference	
						Lower	Upper
میزان دسترسی سواره از به نقاط مختلف شهر	3.71	2.92	199	0.00	-0.08	-0.12	0.02
میزان سهولت دسترسی سواره به نقاط درونی محلات	5.71	2.87	199	0.01	-0.13	-0.24	0.03
میزان سهولت دسترسی پیاده به نقاط مختلف شهر	2.76	2.97	199	0.01	-0.08	-0.10	0.01
میزان رضایت از وضعیت معابر	6.76	2.44	199	0.04	-0.57	-0.76	0.32
میزان رضایت از کفسازی	6.87	2.43	199	0.03	-0.59	-0.77	0.43
میزان رضایت از شرایط رفت و آمد در محله و شهر	5.22	3.04	199	0.00	0.04	0.01	0.23
میزان سهولت دسترسی به حمل و نقل عمومی	6.97	2.82	199	0.01	-0.18	-0.34	-0.09
میزان رضایت از وضعیت پارکینگ در محلات	6.6	2.87	199	0.03	-0.13	-0.28	-0.03
میزان رضایت از وضعیت ترافیک در محله	5.19	3.05	199	0.00	0.05	0.01	0.18
میزان رضایت از ایمنی در معابر	6.67	2.87	199	0.02	-0.13	-0.32	-0.03
رضایت از امکانات درونی مسکن	5.98	3.22	199	0.00	0.22	0.09	0.35
رضایت از آرامش محیط مسکونی	6.12	3.01	199	0.01	0.01	-0.12	0.23
رضایت از وضعیت ساخت و ساز	6.56	2.88	199	0.00	-0.12	-0.2	-0.32
رضایت از تراکم ساختمانی	6.12	3.01	199	0.00	0.01	-0.09	0.02
رضایت از مقاومت و کیفیت ساخت	6.63	2.85	199	0.00	-0.15	-0.23	-0.09
رضایت از دسترسی به امکانات بهداشتی درمانی	7.87	2.54	199	0.00	-0.46	-0.56	-0.31

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

رضایت از وضعیت مراکز خرید	7.6 7	2.57	199	0.00	-0.43	-0.57	-0.32
رضایت از امکانات آموزشی	7.8 6	2.5	199	0.00	-0.5	-0.63	-0.4
رضایت از امکانات تفریحی ورزشی	7.8	2.53	199	0.01	-0.47	-0.61	-0.29
رضایت از وضعیت اختلاط کاربری	7.8 6	2.54	199	0.00	-0.46	-0.55	-0.3
رضایت از فضاهای مکث در محله و شهر	7.2 1	2.66	199	0.00	-0.34	-	-
						0.56 4	0.21 2
رضایت از حضورپذیری فضاها	7.6 6	2.44	199	0.01	-0.56	-0.64	-
							0.30 2
میزان رضایت از اعتماد عمومی	5.2 3	3.05	199	0.00	0.05	0.01	0.11
میزان رضایت از مشارکت عمومی همسایگان و اهالی	7.4 4	2.58	199	0.01	-0.42	-0.65	-0.22
میزان رضایت از سطح فرهنگ عمومی	5.3	3.04	199	0.002	0.04	0.02	0.21
میزان احساس تعلق به محله و شهر	7.4 3	2.79	199	0.00	-0.21	-0.34	-0.12
وجود فضاهای باهویت در محله و شهر	7.2 3	2.61	199	0.00	-0.39	-0.54	-0.23
میزان تمایل به ماندگاری در محله و شهر	7.4 7	2.76	199	0.00	0.24	-0.3	-0.19
میزان احساس مسئولیت نسبت به محله و شهر	7.3 3	2.68	199	0.00	-0.32	-0.4	-0.21
رضایت از اشتغال	7.9 6	2.72	199	0.00	-0.28	-	-
						0.34 5	0.10 2
رضایت از درآمد خانوار	8.1 2	2.80	199	0.00	-0.2	-0.32	-
							0.09 2
رضایت از توزیع امکانات	7.8 9	2.70	199	0.01	-0.3	-	-
						0.43 2	0.20 3
رضایت از هزینه‌های حمل و نقل	11. 45	3.05	199	0.00	0.05	0.1	-
							0.09 8

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

رضایت فیمت زمین و مسکن	8.3 4	3.01	199	0.01	0.01	-0.09	0.21
میزان رضایت از وضعیت کیفیت هوا	5.3 2	3.2	199	0.01	0.2	0.03	0.34
میزان رضایت از وضعیت انواع آلودگی های صوتی	5.0 3	3.27	199	0.00	0.27	0.12	0.39
میزان رضایت از نظافت خیابان و اماکن عمومی	7.3 4	2.68	199	0.00	-0.32	-0.43	-0.2
میزان رضایت از وضعیت بو و جمع آوری زباله	6.8 7	2.8	199	0.00	-0.2	-0.32	-0.12
رضایت از مقدار و سرانه فضای سبز	4.1 2	2.45	99	0.00	-0.55	-0.6	-0.42
رضایت از کیفیت و زیبایی درختان و فضای سبز محله	4.0 9	2.56	99	0.00	-0.44	-0.54	-0.23
احساس نزدیکی به طبیعت	4.0 2	2.58	99	0.00	-0.42	-0.53	-0.32
رضایت از وضعیت طراحی فضاهای عمومی	6.4 5	2.32	99	0.01	-0.68	-0.76	-0.43
رضایت از مکانیابی فضای سبز	4.5 3	2.5	99	0.00	-0.5	-0.6	-0.32
رضایت از عملکرد شهرداری در جلب مشارکت مردمی	7.6 8	2.25	99	0.00	-0.75	-0.82	-0.56
رضایت از عملکرد شورای شهر و محله	4.1 2	2.59	99	0.00	-0.41	-0.53	-0.32
رضایت از تشکیل نهادهای مردمی	4.1	2.45	99	0.01	-0.55	-0.61	-0.42
رضایت از مسئولیت پذیری مدیریت شهری (شهرداری)	6.4 5	2/61	99	0.01	-0.39	-0.43	-0.29
رضایت از کیفیت اجرای طرح های توسعه شهری	3.4 3	2.65	99	0.00	-0.35	-0.42	-0.27

در جدول بالا که حاصل تحلیل آماره T می باشد چند متغیر مهم و تعیین کننده وجود دارد:

متغیر اول مربوط به سطح معناداری (*Sig. (2-tailed)*) است که نشان می دهد بین دو متغیر چه رابطه ای برقرار می باشد. معیار متوسط برای این شاخص عدد ۰,۰۵ می باشد. اگر عدد بدست آمده برای شاخص بیشتر از ۰,۰۵ باشد نشان دهنده عدم معناداری رابطه میان دو متغیر می باشد و اگر کمتر از این مقدار باشد نشان می دهد که رابطه میان دو متغیر از نوع معنادار است. متغیر دوم مربوط به ضریب آماره T می باشد که علامت آن نشان دهنده جهت رابطه می باشد. اگر علامت آمار مثبت باشد نوع رابطه مستقیم و اگر منفی باشد نوع رابطه معکوس می باشد. متغیر آخر مربوط به میانگین هر شاخص و میانگین کل می باشد.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

عدد متوسط برای این شاخص ۳ می‌باشد. چنانچه میانگین بدست آمده برای هر شاخص بیش از این مقدار باشد نشان دهنده رضایتمندی از وضعیت شاخص و چنانچه کمتر از این مقدار باشد نشان دهنده عدم رضایتمندی می‌باشد. مطابق توضیحات داده شده می‌توان نتیجه گرفت که :

- اولاً میان تمامی ابعاد و مولفه‌های مرتبط با آن رابطه مستقیم و معناداری برقرار است.
- میزان رضایتمندی از وضعیت شاخص‌های دسترسی ۲,۷۲، حمل و نقل شهری ۲,۹۳؛ مسکن ۲,۹۹؛ امکانات و خدمات شهری ۲,۵۱؛ امنیت ۳,۰۳؛ تعاملات اجتماعی ۲,۷۴، تعلق خاطر ۲,۷۱، سلامت ۲,۸۱، اقتصادی ۲,۸۲، پاکیزگی ۲,۹۸، فضای سبز ۲,۴۸ و مدیریتی برابر ۲,۵۱ بدست آمده است
- بیشترین رضایتمندی مربوط به شاخص امنیت و کمترین رضایتمندی به شاخص فضای سبز اختصاص دارد.

در ادامه و جهت بررسی میزان همبستگی میان هویت مکانی و شاخص‌های بررسی از روش تحلیل همبستگی استفاده گردیده است که نتایج آن مطابق جدول شماره ۳ می‌باشد:

جدول شماره ۳. رابطه میان عوامل مختلف و هویت شهری

Spearman's rho		هویت شهری
اقتصادی	Correlation Coefficient	۰,۷۲
	Sig. (2-tailed)	۰,۰۰۲
	N	۲۰۰
اجتماعی	Correlation Coefficient	۰,۸۱
	Sig. (2-tailed)	۰,۰۰
	N	۲۰۰
کالبدی	Correlation Coefficient	۰,۸۳
	Sig. (2-tailed)	۰,۰۲۴
	N	۲۰۰
محیطی	Correlation Coefficient	۰,۶۸
	Sig. (2-tailed)	۰,۰۱
	N	۲۰۰
مدیریتی	Correlation Coefficient	۰,۶۵
	Sig. (2-tailed)	۰,۰۲
	N	۲۰۰

نتایج حاصل از تحلیل همبستگی در شهر حاجی اباد نتایج جالبی را نشان می‌دهد. بر اساس نتایج بدست آمده تمامی ابعاد اقتصادی، اجتماعی، کالبدی، محیطی و مدیریتی بر هویت در شهر تاثیرگذار هستند و رابطه میان آنها از نوع معنادار است اما تاثیر گذاری ابعاد اقتصادی، اجتماعی و کالبدی در حد قوی و همبستگی ابعاد محیطی و مدیریتی در حد متوسط برآورد گردیده

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

است. بیشترین اثر و رابطه مربوط به شاخص‌های کالبدی است که نشان می‌دهد جهت ارتقای هویت در این شهر بیش از هر چیزی می‌بایست وضعیت کالبدی را بهبود بخشید.

در انتها جهت دستیابی به راهکارهای مناسب در زمینه ارتقای هویت در این شهر از روش تحلیل SWOT استفاده گردیده است:

جدول شماره ۴. ماتریس عوامل خارجی ارتقای هویت در شهر حاجی آباد

امتیاز وزنی	رتبه	وزن	عوامل خارجی (EFE): فرصت‌ها (O) و تهدیدات (T)
۰,۴۸	۴	۰,۱۲	O1: وجود اراضی بایر در برخی نقاط شهر جهت ایجاد کاربری‌های موردنیاز من جمله ایجاد عناصر شاخص و بارز
۰,۴	۴	۰,۱	O2: وجود برخی چشم اندازهای مناسب به مناطق پیرامونی
۰,۲۸	۳,۱۲	۰,۰۹	O3: خواست مردم برای بهبود وضعیت شهر و امکان استفاده از ایرن اراده در راستای جلب مشارکت شهروندان
۰,۱۹	۳,۱۸	۰,۰۶	O4: موقعیت تاریخی شهر و برخورداری از برخی عناصر تاریخی
۰,۱۶	۲,۹	۰,۰۵۶	O5: امکان جذب جمعیت پایدار به شهر در صورت تامین امکانات و خدمات
۰,۱۱	۲,۷۸	۰,۰۴۳	O6: تغییر در نگرش مدیریت شهری به مسائل اجتماعی من جمله هویت شهری و تلاش جهت ارتقای وضعیت آن در شهرها
۰,۲۴	۳	۰,۰۸	T1: کمبود فضاهای باهویت و سرزنده در سطح شهر
۰,۱۸	۲,۵	۰,۰۷	T2: امکان فرسودگی بیشتر و تخریب محلات قدیمی و باهویت در اثر افزایش آمد و شد وسایل نقلیه و عدم رسیدگی به آن
۰,۱۱	۲,۱۲	۰,۰۵۵	T3: نبود ظرفیت‌های تجهیزاتی جهت اجرای فعالیت‌های توسعه و ساماندهی
۰,۱	۱,۹۳	۰,۰۵۳	T4: هدایت افراد کم درآمد و مهاجرین به برخی محلات قدیمی
۰,۰۹۴	۱,۹۵	۰,۰۴۹	T5: رکود قیمت زمین در برخی نقاط شهر
۰,۰۷	۱,۹	۰,۰۴۸	T6: کمبود سرانه فضای سبز و ... در سطح منطقه
۰,۰۶۴	۱,۸	۰,۰۴۶	T7: مهاجرت بخشی از جمعیت قدیمی و جایگزینی با افراد جدید
۰,۰۶۱	۱,۷۵	۰,۰۳۸	T8: وجود زمینه برای باز تولید و گسترش مشاغل ناپایدار
۰,۰۵۹	۱,۷	۰,۰۳۵	T9: عدم جذب مشارکت مردمی در برنامه‌های توسعه شهری که موجب کاهش مسئولیت پذیری شهروندان و عدم موفقیت طرح‌های شهری گردیده است
۰,۰۵۴	۱,۶۵	۰,۰۳۳	T10
۲,۶۵	-	۱,۰۰	مجموع امتیازات

بر اساس محاسباتی که در جدول ماتریس ارزیابی عوامل خارجی آورده شد مجموع امتیاز نهایی عوامل خارجی ارتقای هویت در شهر حاجی آباد برابر ۲,۶۵ به دست آمده است که نشان می‌دهد این شهر جهت ارتقای هویت از فرصت‌های مناسبی برخوردار است.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

همچنین مجموع امتیاز نهایی عوامل داخلی ارتقای هویت در شهر حاجی آباد برابر ۲,۳۷ بدست آمده است و این به معنای برتری نقاط ضعف بر نقاط قوت می‌باشد. در واقع می‌توان گفت که در این محدوده، نقاط ضعف موجود تاثیرات بیشتری را نسبت به نقاط قوت بر آن دارند.

جدول شماره ۵ ماتریس عوامل داخلی ارتقای هویت در شهر حاجی آباد

امتیاز وزنی	رتبه	وزن	عوامل داخلی (IFE): نقاط قوت (S) و نقاط ضعف (W)
۰,۲۱	۳,۰۲	۰,۰۸۵	S1: وجود برخی ابنیه تاریخی در سطح شهر که موجب القای هویت در افراد می‌گردد.
۰,۲	۲,۹۷	۰,۰۸۱	S2: پیشینه تاریخی شهر
۰,۱۹	۲,۸۷	۰,۰۷۴	S3: وجود روابط قومی و همسایگی در بسیاری از محلات شهر
۰,۱۹	۲,۸۱	۰,۰۶۹	S4: آب و هوای مناسب شهر و محدوده در برخی فصول
۰,۱۶	۲,۷۵	۰,۰۶۳	S5: کیفیت مناسب هوا و رضایتمندی نسبی از آن
۰,۱۳	۲,۶۳	۰,۰۵۲	S6: نگرش مثبت برخی ساکنین به ساماندهی محدوده
۰,۲۳	۲,۹۱	۰,۰۸۸	W1: مهاجرت زیاد افراد غیربومی به این شهر
۰,۲۱	۲,۸۶	۰,۰۸۲	W 2: مشکلات زیرساختی و عدم حمایت دولت و شهرداری ها در رفع و بهبود آن
۰,۱۹	۲,۷۴	۰,۰۷۱	W3: کمبود امکانات گذران اوقات فراغت
۰,۱۵	۲,۵۵	۰,۰۶۶	W4: فقدان سرزندگی بخصوص سرزندگی شبانه در فضاهای عمومی شهر
۰,۱۳	۲,۴۳	۰,۰۵۶	W 5: عدم وجود کاربری‌های جاذب جمعیت (عدم اختلاط و تنوع کاربری در شهر)
۰,۰۹	۲,۳۹	۰,۰۴۵	W 6: عدم توجه به آثار و بناهای تاریخی که به عنوان عناصر هویت بخش شهر محسوب می‌گردند.
۰,۰۸	۲,۳	۰,۰۳۸	W7: دسترسی نامناسب و ضعیف به برخی نقاط شهر و ضعف در حمل و نقل عمومی و عدم توجه کافی به پیاده‌مداری در شهر
۰,۰۶	۲,۱۹	۰,۰۳۲	W8: کمبود امکانات و خدمات در شهر در ابعاد مختلف
۰,۰۵	۲,۰۸	۰,۰۲۸	W9: ساختار نامناسب معابر و نبود جهت‌یابی دقیق در بسیاری از نقاط شهر و همچنین ایمنی پایین بسیاری از معابر شهر
۰,۰۴	۱,۹۹	۰,۰۲۵	W10: فقدان و یا کمبود عرصه‌های عمومی و شکلگیری تعاملات اجتماعی و فضاهای مکث در نقاط مختلف شهری
۲,۳۱	-	۱,۰۰	مجموع امتیازات

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

امتیاز نهایی عوامل داخلی (IFE)

۱	SO ۱	SO ۲	WO ۳
۲	SO ۴	WO ● ۵	WT ۶
۳	۷	WT ۸	WT ۹
۴	۳	۲	۱

(EFE) امتیاز نهایی عوامل خارجی

شکل شماره ۲. ماتریس استراتژی‌ها و اولویت‌های اجرایی هویت در شهر حاجی آباد

این ماتریس را می‌توان به ۳ ناحیه عمده تقسیم نمود و برای هریک از نواحی استراتژی‌های متفاوتی را به کار برد:

نخست، برای بخش‌هایی که در خانه‌های ۱، ۲ یا ۴ (از بالا و از چپ به راست) قرار می‌گیرند می‌توان استراتژی‌هایی را به اجرا درآورد که موجب رشد و ساخت شوند.

دوم، برای واحدهایی که در خانه‌های ۳، ۵ یا ۷ قرار می‌گیرند؛ باید استراتژی‌هایی را به اجرا درآورد که هدف آنها حفظ و نگهداری وضع موجود باشد.

سوم، برای واحدهایی که در خانه‌های ۶، ۸ یا ۹ قرار می‌گیرند، باید استراتژی‌های برداشت یا رهاکردن را به اجرا درآورد (ابراهیم زاده و همکاران، ۱۳۸۸: ۷-۸).

با توجه به جداول بالا و ماتریس ارائه شده که موقعیت هویت در شهر حاجی آباد را نشان می‌دهد براساس توضیحات ارائه شده می‌توان گفت که جهت دستیابی به بهترین نتایج در زمینه ارتقای هویت این شهر استراتژی‌های **محافظة کارانه** (خانه شماره ۵) در اولویت اول می‌باشند.

نتیجه گیری

در این پژوهش تلاش گردید تا ابتدا و با تکیه بر منابع اسنادی کتابخانه‌ای به بررسی مفهوم شهر و انواع آن، شهرهای کوچک، هویت و ابعاد مختلف آن پرداخته شود و با تکیه بر نتایج بدست آمده عوامل موثر بر ارتقای هویت در شهرهای کوچک تبیین گردد که این پژوهش عوامل مذکور را در ۵ دسته عوامل کالبدی (دسترسی، مسکن، حمل و نقل، امکانات و خدمات)، اجتماعی (امنیت، تعاملات اجتماعی، تعلق خاطر و سلامت)، اقتصادی، محیطی (پاکیزگی و فضای سبز) و مدیریتی دسته‌بندی نمود. در ادامه و با تکیه بر آمار و اطلاعات رسمی کشور و منابع موجود در خصوص شهر حاجی آباد به شناخت ابعاد مختلف کالبدی، اجتماعی، اقتصادی و ... شهر پرداخته شد و در آخر و با توجه به کمبود اطلاعات در زمینه مورد مطالعه از ابزار پرسشنامه استفاده

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

و وضعیت هر یک از عوامل مورد بررسی و تحلیل قرار گرفت و پس از جمع آوری نظرات افراد با استفاده از روش میانگین و تحلیل آماره T به تجزیه و تحلیل ابعاد مختلف ذکر شده پرداخته شد که نتایج حاصل از آن نشان دهنده تمامی این متغیرها تاثیر مستقیم و معناداری بر ارتقای هویت در شهر حاجی آباد دارند که در این میان تاثیر متغیرهای کالبدی بیش از سایر ابعاد بوده است. بعلاوه نتایج حاصل از تحلیل آماره نشان دهنده عدم رضایتمندی از وضعیت تمامی شاخصها به جز امنیت می باشد. میانگین کلی برای ابعاد بررسی شده برابر با ۲,۸۳ و کمتر از حد میانگین بدست آمده است.

در انتها این پژوهش راهکارهای زیر را ارائه نموده است:

- افزایش سطح فضا نسبت به تود
- ایجاد مراکز محله‌ای قوی در محله با هدف ارتقای تعاملات اجتماعی و میان شهروندان و ساکنین و افزایش نظارت طبیعی
- تعریض معابر و بهبود دسترسی در محله مورد مطالعه
- کاهش فضاهای بی دفاع و تاریک با هدف کاهش تخلفات اجتماعی در سطح محله
- افزایش عناصر طبیعی در کوچه‌ها و فضاهای عمومی و ایجاد پیوستگی فضاها از طریق مسیرهای سبز افزایش نفوذپذیری
- جلوگیری از ایجاد ساختمان‌های بلندمرتبه در سطح شهر
- طراحی مناسب فضاهای شهری و افزایش خوانایی
- ایجاد سلسله مراتب برای دسترسی از خارج محله به تک تک نقاط و همچنین دسترسی درون محله‌ای
- نورپردازی مناسب فضاهای محله با هدف ارتقای امنیت و بهبود وضعیت بصری
- حذف دسترسی‌های بن بست تا حد امکان با جمعیت قطعات که در بسیاری از نقاط شهر بخصوص در بافت قدیمی شهر دیده می شود
- تجمیع قطعات کوچکتر در محله و بهبود وضعیت بلوک‌های شهری
- افزایش سرانه فضای سبز و عمومی در سطح محله مورد مطالعه که می تواند موجب حضور بیشتر ساکنین در فضای محله و افزایش نظارت طبیعی و امنیت گردد.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

فهرست منابع

۱. ابراهیم زاده، عیسی؛ صحرایی، احمد (۱۳۹۳). تحلیلی بر نقش شهرهای کوچک در تمرکز زدایی و توسعه منطقه‌ای با بهره‌گیری از مدل تصمیم‌گیری چند معیاره FuzzyANP و FuzzyVIKOR مطالعه موردی: جایگاه شهر کوچک جویبار در استان مازندران، برنامه‌ریزی فضایی، ۴(۲)، ۳۷-۵۴.
۲. پاکزاد، جهان‌شاه (۱۳۸۸) سیر اندیشه‌ها در شهرسازی جلد سوم. نشر شرکت عمران شهرهای جدید، تهران.
۳. حسین آبادی، مصطفی، پورطاهری، مهدی، محیط سکه روانی، اصغر (۱۳۹۱). تحلیلی بر نقش شهرهای کوچک در توسعه اقتصادی- اجتماعی روستاهای پیرامون (مطالعه موردی: شهرستان قیروکارزین)، پرتال جامع علوم انسانی، ۱۳، ۷۳-۸۹.
۴. راپاپورت، اموس (۱۳۹۲). معنی محیط ساخته شده، رویکردی در ارتباط غیرکلامی، ترجمه فرح حبیب، شرکت پردازش و برنامه‌ریزی شهری، چاپ سوم، تهران.
۵. زنگنه، یعقوب، حسین‌آبادی، سعید (۱۳۹۲). «تحلیلی بر تعلق مکانی و عوامل موثر بر آن در سکونتگاه‌های غیر رسمی (مورد مطالعه: محدوده شرق کال عیدگاه سبزوار)». مطالعات جامعه‌شناختی شهری (مطالعات شهری)، ۸، ۱۲-۱۳۱.
۶. زنگنه، یعقوب، حسین‌آبادی، سعید، روشندل، تکتم؛ نبی‌پور، رضا (۱۳۹۳). «تأثیر تعلق مکانی و سرمایه اجتماعی بر بهسازی مشارکتی محلات قدیمی، نمونه موردی محله سرده سبزوار». مجله پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، ۵(۱۹)، ۱۱۱-۱۲۸.
۷. زیاری، کرامت‌الله؛ رضایی، مریم؛ مسعودی راد، ماندانا (۱۳۹۳). تحلیل و ارزیابی مشکلات مدیریتی شهرهای کوچک و میانی (نمونه موردی: شهر ایلام)، پرتال جامع علوم انسانی، ۱۵(۴۴ و ۴۵)، ۹۸-۷۱.
۸. شیخی، محمد؛ امینی، سعیده؛ نظامی، آناهیتا (۱۳۹۴). مطالعه تطبیقی حس تعلق مکانی در سکونتگاه‌های رسمی و غیررسمی، مورد مطالعه: شهر جدید پرند و نسیم شهر، فصلنامه علوم اجتماعی، ۶۹، ۴۵-۷.
۹. فیروزی، محمدعلی؛ سجادیان، ناهید؛ امیری فلهلیانی، محمدرضا، مرادی مفرد، سمیرا؛ بوستانی، مجید (۱۳۹۵). تحلیل وضعیت شاخص‌های ساختاری- کارکردی کیفیت شهرنشینی در شهرهای کوچک (مورد پژوهی: شهر نورآباد ممسنی)، فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای، ۶(۲۳)، ۲۲۴-۲۱۳.
۱۰. لطفی، صدیقه؛ باباخانزاده، ادریس (۱۳۹۱). میمندی پاریزی، صدیقه (۱۳۹۵). بررسی سلسله مراتب شهری و پدیده نخست شهری در استان کرمانشاه در طیث سال‌های ۱۳۵۵ تا ۱۳۸۵، برنامه‌ریزی فضایی، ۲(۳ و ۷)، ۶۷-۵۲.
۱۱. مشکینی، ابوالفضل و اکرم قاسمی و مهدی حمزه نژاد. (۱۳۹۲). ارزیابی حس تعلق به مکان ساکنان شهرهای جدید، فضای جغرافیایی، ۱۴(۴۸)، ۴۱-۵۶.
12. Bardi, A., Jaspal, R., Polek, E., and Schwartz, S., (2014). Values and identity process theory: Theoretical integration and empirical interactions. In R. Jaspal & G.M.
13. Chow, K., & Healy, M., (2008). Place attachment and place identity: First-year undergraduates making the transition from home to university, Journal of Environmental Psychology, Vol 28, Pp 362-372.
14. Dallago, Lorenza, Douglas D., Perkins, Massimo Santinello, Will Boyce, Michal Molcho, Antony Morgan ,(2009). Adolescent Place Attachment, Social Capital,

ماهنامه علمي تخصصي پايا شهر

- and Perceived Safety: A Comparison of 13 Countries, *Am J Community Psychol*, Vol 44, Pp 148–160.
15. Ernawati, Jenny, (2018). Dimensions underlying place identity for sustainable urban development, *MATTER: International Journal of Science and Technology*, ISSN 2454-5880, Volume 3 Issue 3, Pp 271-285.
  16. Hathaway, Zachary Lawrence, (2013). "Neighborhood Identity and Sustainability: A Comparison Study of Two Neighborhoods in Portland, Oregon", *Dissertations and Theses*
  17. Hall, P. and Pain, K (2006), *From Metropolis to Polypolis*, in Hall and Pain (ed.) *The Polycentric Metropolis: Learning from Mega-City Regions in Europe*, Earthscan.
  18. Scannell, L., Gifford, R. (2011), *Defining place attachment: A tripartite organizing framework*", *Journal of Environmental Psychology*, 30,1-10.
  19. Ujang, Norsidah, Zakariya, Khalilah, (2015). The notion of place, place meaning and identity in urban regeneration, *Procedia-social and behavioral sciences*,170, 709-717.
  20. Ujang, N. ,(2012). *Place Attachment and Continuity of Urban Place Identity*, 1st National Conference on Environment-Behaviour Studies, Faculty of Architecture, Planning & Surveying, Universiti Teknologi MARA, Shah Alam, Selangor, Malaysia, Pp 14-15